

پرونده «تابهارستان» «فرهنگستان» - بخش ششم: بررسی شعارهای انتخاباتی مجلس ششم

رادیکالیسم در پارلمان

محمدحسین نظری روزنامه‌نگار

انتخابات مجلس یازدهم دوم اسفند ماه سال جاری برگزار می‌شود و گروه‌ها و احزاب از طیف‌ها و جریان‌های مختلف سیاسی از ماه‌ها پیش آستین‌ها را برای رقابت در این انتخابات بالا زده‌اند؛ اگرچه بی‌برنامگی‌شان برای این رقابت قابل نقد است و نقدش مجال بیشتری می‌طلبد که در این تنگنا نمی‌گنجد. تاکنون جمهوری اسلامی انتخابات ۱۰ مجلس را پشت سر گذاشته است. انتخاب‌های ده‌گانه که هر یک فراز و فرودهایی داشته و استقبال و نگاه مردم، سهم جریان‌های سیاسی را از کرسی‌های مجلس به گونه‌ای متفاوت رقم زده است. گاهی چپ‌ها و فوکی اصلاح‌طلبان امروز پیروز میدان رقابت‌های انتخاباتی شده‌اند

و گاهی راست‌ها و به اصطلاح امروز اصولگرایان توانسته‌اند پیروزی را به نام خود ثبت کنند، گاهی نیز کرسی‌های مجلس بین جریان‌ها تقسیم شده و مجلس اکثریتی برابر میان همه جریان‌های سیاسی داشته است. با چنین وصفی مرور شرایط روز و شعارها و برنامه‌های اعلامی هر یک از فعالان هر انتخاباتی خالی از لطف نیست. اگرچه این شعارها تا مجلس دوم کمتر روی لیست‌های انتخاباتی می‌آمد و فعالان انتخاباتی ترجیح می‌دادند نامزدهای انتخاباتی خود را در لیست‌هایی مزین به کلام بنیانگذار کبیر انقلاب منتشر کنند؛ کلام‌هایی چون «مردم باید کاندیدایی را برگزینند که به قانون‌های قدرت و ثروت متصل نباشند» و «نمایندگانی مانند مدرس انتخاب کنید.» در روزنامه «فرهنگستان» روز یکشنبه اول دی ماه سال ۹۸، به بررسی شعارها و ابعاد مختلف میدان رقابت‌های انتخاباتی مجالس اول تا سوم پرداختیم؛ رقابت‌های

انتخاباتی‌ای که بعد از مجلس اول از رقابت‌های ایدئولوژیک به رقابت‌های کارکردی تبدیل شد و جناح چپ و راست رادر جمهوری اسلامی پدید آورد. ابعاد مختلف میدان رقابت‌های انتخاباتی مجالس چهارم و پنجم رادر پرونده «تابهارستان» روز سه‌شنبه سوم دی‌ماه بررسی کردیم؛ از مجلس چهارم جنگ تحمیلی هم به پایان رسیده بود. از این رو شعارها و تبلیغات با شور بیشتری به عرصه رقابت‌های انتخاباتی آمد. اشاره داشتیم که

انتخاباتی‌ای که بعد از مجلس اول از رقابت‌های ایدئولوژیک به رقابت‌های کارکردی تبدیل شد و جناح چپ و راست رادر جمهوری اسلامی پدید آورد. ابعاد مختلف میدان رقابت‌های انتخاباتی مجالس چهارم و پنجم رادر پرونده «تابهارستان» روز سه‌شنبه سوم دی‌ماه بررسی کردیم؛ از مجلس چهارم جنگ تحمیلی هم به پایان رسیده بود. از این رو شعارها و تبلیغات با شور بیشتری به عرصه رقابت‌های انتخاباتی آمد. اشاره داشتیم که

مجلس ششم آغاز یک تازی اصلاح‌طلبان

با پیروزی سیدمحمد خاتمی در هفتمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در خردادماه ۱۳۷۶، قدرت غالب به دست جناح چپ افتاد؛ جناحی که از ابتدای دهه ۷۰ منزوی شده و با کسب رای بسیار پایین در انتخابات مجلس چهارم عرصه سیاسی را به جناح قریب واگذار کرده و سپس در مجلس پنجم در لوی حامیان هاشمی‌فسنجانی به بازپروزی خود پرداخته بود. دوم خردادی‌ها که در آستانه ششمین دوره انتخابات مجلس دیگر با عنوان اصلاح‌طلبان شناخته می‌شدند، زمینه را برای انتقام‌جویی از اصولگرایان و حامیان هاشمی‌فسنجانی فراهم دیده و همه تلاش خود را برای به دست آوردن قدرت مطلق سیاسی به کار گرفتند. به این منظور، احزاب سیاسی متعددی از دل انتخابات دوم خرداد سر بر آوردند که مهم‌ترین آنها «جبهه مشارکت ایران اسلامی» بود. این حزب متشکل از رادیکال‌ترین نیروهای اصلاح‌طلب به رهبری محمدرضا خاتمی، برادر رئیس‌جمهور وقت بود که نیمی از کابینه دولت اصلاحات را در اختیار داشت و طی مدت کوتاهی آنچنان در بدنه مدیریتی کشور نفوذ کرد که نقش آن در تصمیمات کلان بسیار تعیین‌کننده شد. در این میان کارگزاران که پیروز عرصه سیاست در میانه دهه ۷۰ بودند، با روی کار آمدن دولت اصلاحات مورد غضب اعضای این جریان قرار گرفته و به حاشیه رانده شدند، آنچنانکه حتی به حضور هاشمی‌فسنجانی در مجلس ششم به عنوان نفر سیم ام تهران هم راضی نشدند، از این رو، حامیان هاشمی‌فسنجانی به منظور دوام حضور خود در دوران افول کارگزاران به تاسیس یک حزب تازه با عنوان «اعتدال و توسعه» اقدام کردند. اعتدال و توسعه در کنار کارگزاران، از جمله احزابی است که مرحوم هاشمی‌فسنجانی را پدر معنوی تاسیس آن می‌دانند. سیدحسین موسویان، از اعضای مؤسس این حزب درباره چگونگی تشکیل این حزب می‌گوید در پاییز ۱۳۷۸، یعنی چند ماه قبل از انتخابات مجلس ششم به اتفاق محمود واعظی، محمداقبر نوبخت و علی جنتی به دیدار هاشمی رفتند تا درباره کم و کیف تاسیس این حزب مشورت کنند. مرحوم هاشمی هم در آن جلسه به آنها می‌گوید که «حکومت یک جناح [اصلاح‌طلبان] بر کشور، فاجعه‌بار خواهد بود؛ بنابراین معتدلان هر دو جناح اصلی باید متحد شوند و توسعه اقتصادی و سیاسی را گسترش دهند تا پایه‌های جمهوری اسلامی تحکیم یابد.» همین جلسه در نهایت منجر به تاسیس حزب عدالت و توسعه شد که همان وقت، محمد قوچانی از آن به عنوان بال راست هاشمی یاد کرد که بر اثر قطع شدن بال چپ او یعنی کارگزاران تاسیس شد. همچنین بر اساس پیش‌نهاد مرحوم هاشمی، حسن روحانی به عنوان رهبر و دبیر کل این حزب انتخاب شد. با این حال، تاسیس اعتدال توسعه نیز به هاشمی کمک چندانی نکرد و انتخابات مجلس ششم با پیروزی مطلق اصلاح‌طلبان همراه شد. حتی با وجود تخلفات وزارت کشور که منجر به بازشماری آرای برخی صندوق‌ها شد، هاشمی‌فسنجانی و حامیان او از راهیایی به مجلس بازماندند. بر این اساس، جریان اصلاح‌طلب با در دست داشتن قدرت سیاسی و مطبوعاتی کشور در نیمه دوم دهه ۷۰ پیروزی در انتخابات مجلس را نیز پس از پیروزی در انتخابات ریاست جمهوری و شورای شهر به نفع خود رقم زدند. ششمین دوره انتخابات مجلس در ۲۹ بهمن ۱۳۷۸ برگزار شد که از مجموع ۲۸ میلیون واجدین شرایط رای دادن، بیش از ۲۶ میلیون نفر یعنی حدود ۶۷ درصد در آن شرکت کردند. مجموع جبهه اصلاحات در سراسر کشور ۶۵ درصد آرای مردم را به خود اختصاص داد و در تهران نیز ۹۰ درصد نمایندگان جبهه مشارکت راهی مجلس شدند. پس از روی کار آمدن دولت اصلاحات، شرایط سیاسی و اجتماعی کشور تا حدود زیادی تغییر کرد. فضای انتخاباتی مجلس ششم نیز به تبع همین موضوع نسبت به ادوار قبل عوض شد و شعارها از مطالبات جزئی به حالت کلی و مبهم درآمد. در برخی موارد شعارها آنچنان کلی و مبهم بودند که هر حزب و گروهی می‌توانست از آنها استفاده کند. چنانکه واژه‌های مشترک زیادی میان شعارهای احزاب قریب وجود داشت و حتی عبارت‌هایی میان اصلاح‌طلبان و اصولگرایان مشترک بود. تحول دیگر که در شعارهای انتخاباتی این دوره به چشم می‌خورد عدم تمرکز شعارها روی افراد و چهره‌هاست. قبل از مجلس ششم، غالب شعارهای انتخاباتی تبلیغ اشخاص بود و با عکس و عنوان کاندیداها منتشر می‌شد، اما در دوره ششم تمرکز شعارها روی اهداف و جهت‌گیری‌های کلی بود. با این حال اگر چه وعده‌های بی‌اساس تبلیغاتی در دوره‌های قبل جای خود را به شعارهای حزبی و گروهی داد، فاصله این شعارها تا واقعیت همچنان حفظ شد. علاوه بر این، برخلاف انتخابات پنجمین دوره انتخابات مجلس، لیست‌های انتخاباتی احزاب در روزنامه‌ها و مطبوعات به عنوان تبلیغات منتشر نشد و به نظر این هم یک تغییر مثبت بود، چه نشان از بلوغ رسانه‌ها داشت و مطبوعات به این فهم مشترک رسیده بودند که برای اثرگذاری باید فاصله خود را هرچند در ظاهر با چهره‌ها و گروه‌های سیاسی حفظ کنند.

دوم خردادی‌ها با شعار معنویت، عدالت، آزادی به میدان آمدند!

انتخابات مجلس ششم زمانی برگزار شد که اصلاح‌طلبان به واسطه پیروزی قاطع در دوم خرداد ۱۳۷۶ بدنه اجتماعی قابل توجهی را جذب کرده و با نفوذ در بدنه مدیریتی کشور قدرت سیاسی را نیز در دست داشتند. از این رو اکثر شرکت‌کنندگان در این دوره از انتخابات اصلاح‌طلبان بودند که در قالب احزاب مختلف و با لیست‌های متفاوت پا به میدان رقابت گذاشتند. مهم‌ترین حزب فعال در انتخابات جبهه مشارکت ایران اسلامی بود که با یک لیست ۳۰ نفره متشکل از سرشناس‌ترین چهره‌های اصلاح‌طلب-که اغلب در مواضع خود رادیکال بودند-در تهران گوی سبقت را از سایر رقبای خود ربود. این رویکرد اگر چه در کوتاه‌مدت برای مشارکت پرسود بود، اما در ادامه اختلاف در جبهه دوم خرداد را به حد اکثر رساند و در نهایت برای دولت اصلاحات هزینه‌های جبران‌ناپذیری به همراه آورد. محمد هاشمی، عضو مؤسس حزب کارگزاران سازندگی در آستانه انتخابات مجلس ششم تأکید داشت که اختلاف اساسی در جبهه دوم خرداد پس از تشکیل حزب مشارکت شروع شد، چرا که برخی اعضای این حزب خود را وارث بلامنزاع دوم خرداد می‌دانستند و می‌خواستند نظرات‌شان را بر همه گروه‌ها تحمیل کنند و با استفاده از روش‌های افراطی و تخریبی دیگران را از صحنه برانند. در ادامه اختلاف مشارکت و کارگزاران به آنجا رسید که سه روز قبل از برگزاری انتخابات، هواداران مشارکت با حضور در روزگناه افراسیابی، میتینگ انتخاباتی کارگزاران را به هم زدند. محمدرضا خاتمی، محسن میردامادی، علیرضا توری، الهه کولایی، علی شکوری‌راد و محسن صفایی‌فراهانی از چهره‌های شاخص این حزب بودند که در کنار جمع دیگری از اصلاح‌طلبان راهی مجلس ششم شدند، اما این راهیایی با پیچیدگی‌هایی همراه بود. پس از آغاز رای شماری شواهد و قرائن از تخلفات گسترده حکایت داشت، به طوری که تا پایان تعطیلات

مشارکتی‌ها تلاش می‌کردند که صبغه عدالت‌خواهی خود را نیز حفظ کنند و با درج کلماتی چون «عدالت» نشان دهند که از چپ‌گرایی دهه ۶۰ عبور نکرده‌اند. مجمع روحانیون مبارز هم به عنوان یکی از ریشه‌دارترین احزاب اصلاح‌طلب شعار «امنیت، آزادی، رفاه اقتصادی» با عنوان فرعی «پهن، دوم خردادی دیگر» را برای خود برگزید که حاکی از توجه این مجموعه به فضای حاکم بر انتخابات دوم خرداد داشت. موضوعی که احزاب رادیکالی مثل مشارکت کمتر به آن توجه داشتند و تنها به دنبال منافع حزبی خود بودند. حزب «همبستگی ایران اسلامی» یکی دیگر از احزاب تازه تاسیس اصلاح‌طلبان بود که پس از روی کار آمدن دولت اصلاحات اعلام موجودیت کرده بود. ابراهیم اصغرزاده، ایاس حضرتی و محمود میرلوحی اعضای شاخص این حزب بودند که شعارهای «رای هسر ایرانی، برنامه خاتمی» و «اصلاحات، آزادی، رفاه اجتماعی» را برای خود برگزیدند. نکته قابل توجه این است که جز ائتلاف گروه‌های خط امام و حزب اسلامی کار، تمام احزاب اصلاح‌طلب در شعار انتخاباتی خود از عبارت «آزادی» استفاده کردند و این ناشی از تغییر موضع و رویکرد اصلاح‌طلبانی بود که در دهه ۶۰ در منتهای ایه چپ‌گرایی قرار داشتند و می‌خواستند تغییر نگاه خود را در قالب شعارهای انتخاباتی تثبیت کنند. غیر از اینها کارگزاران سازندگی با شعار «امنیت، عدالت، آزادی»، حزب اسلامی کار با شعار «اندیشه حزبی، عدالت اسلامی و اصالت کار»، ائتلاف گروه‌های خط امام با شعار «دوم خرداد، پهن، تداوم خط امام»، مجمع اسلامی بانوان با شعار «حقوق زنان، آزادی اندیشه، عدالت اجتماعی» و مجمع نمایندگان ادوار مجلس با شعار «آزادی، آبادی، آسایش» و «مجلس مقتدر، نظام پاسخگو» یا به عرصه رقابت انتخاباتی گاشتند.

اصولگرایان و تفاهمی که برای حل مشکلات مردم چنگی به دل نزد

پس از پیروزی اصلاح‌طلبان در انتخابات ریاست جمهوری دوم خرداد، جناح راست عملاً قدرت سیاسی خود را رو به انحسار یافت. اگرچه مجلس پنجم که هیات‌توسعه‌ان در اختیار جناح راست بود، حیات سیاسی جریان اصولگرا را حفظ کرد، اما هر روز فاصله این جناح از قدرت بیشتر شد. با این حال اصولگرایان صحنه را خالی نکردند و در آستانه انتخابات مجلس نایزوه‌های مختلف لیست‌های متعددی برای حضور در پارلمان تدارک دیدند. نکته جالب در لیست اصولگرایان مجلس ششم حضور هاشمی‌فسنجانی، محمداحمدی نژاد و محسن روحانی در کنار هم بود که در آن برهه هیچ‌کس نمی‌توانست سرنوشت سیاسی آنها را آن طور که تا امروز رقم خورده، پیش‌بینی کند. مهم‌ترین لیست انتخاباتی اصولگرایان در این دوره، لیست ائتلافی جامعه روحانیت مبارز و ائتلاف پیروان خط امام و رهبری بود که با شعار «تفاهم» حل مشکلات مردم و با سرلیستی هاشمی‌فسنجانی به میدان رقابت آمده بودند. به نظر می‌رسد یکی از دلایل شکست اصولگرایان همین سرلیستی مرحوم هاشمی بود که در آن برهه هم به دلیل عملکردش در دوران ریاست جمهوری و هم به دلیل همه سنگین اصلاح‌طلبان رادیکال در اوج دافعه قرار داشت، طوری که با وجود تخلفات آشکار وزارت کشور اصلاحات با محوریت سیدمصطفی تاج‌زاده، او نتوانست در میان ۱۰ نفر اول تهران باشد و در بازشماری آرا هم تنها توانست رتبه بیستمی را از آن خود کند. اساساً تکلیف هاشمی با جریان‌های سیاسی هم مشخص

نبود و او با نام اعتدال یک پا در جناح چپ داشت و یک پا در جناح راست. او اگرچه سرلیست اصولگرایان بود، اما نامزدهای اعتدال و توسعه و کارگزاران هم حامیان او در جناح چپ بودند و در لیست‌های انتخاباتی آنها حضور داشتند. به هر حال پس از شکست اصولگرایان در انتخابات دوم خرداد نیروهای معتدل تر جناح راست برخی از کاستی‌های درونی خود و عدم پاسخگویی لازم به خواسته‌های مردم را دلیل این عدم موفقیت دانستند و سرانجام با شکست در اولین دوره انتخابات شورای اسلامی شهر و روستا عده‌ای از نیروهای راست سنتی نیز به این دیدگاه نیروهای معتدل تر جناح راست معتقد شدند. در واقع پس از شکست‌های بیابیی، این تفکر در درون جبهه اصولگرایان پیدا شد که برخی اقدامات، رفتارها و به‌طور کلی رویکرد جناح راست مورد قبول مردم نیست و این نارضایتی مردم سبب شد جناح چپ پیروز مطلق میدان سیاست باشد. بر این اساس، با روی کار آمدن دولت خاتمی برخی منتقدان جریان معتدل اصولگرایان با تشکیل مجموعه‌ای مجزا، حساب خود را از راست سنتی جدا کردند و گروه‌های جدیدی را تشکیل دادند. از جمله در آستانه انتخابات مجلس ششم بخشی از این منتقدان به همراه برخی دیگر از نیروهای میانه‌رو جناح راست ائتلاف کرده و تشکیلات جدیدی را راه اندازی کردند. ۲۴ دی‌ماه ۱۳۷۸، حدود یک ماه قبل از برگزاری انتخابات مجلس ششم، ائتلاف جدیدی به نام چکاد آزاداندیشان که از ائتلاف ۶ گروه سیاسی تشکیل شده بود، اعلام

نامزدها	تشکل‌ها	اتحاد	ایران خط امام و رهبری	کارگزاران سازندگی	جامعه روحانیت	مجمع روحانیون	جمعیت ایتام گران	حزب مشارکت	جمعیت مؤلفه	زبان جمعیت	چکاد آزاداندیشان	حزب تمدن اسلامی	پژوهشگران اصولگرایان	جامعه استقلال ایران	حزب توسعه و توسعه	خانه کارگر	جامعه اسلامی دانشجویان	حزب اسلامی کارگران	مجمع اسلامی بانوان	انجمن‌های اسلامی تهران	علاقه‌مدان حزب جمهوری اسلامی
اکبرهاشمی‌فسنجانی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
غلامعلی حدادعادل	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
محسن رضایی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
حسن روحانی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
احمدی‌نژاد	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
مهدی کروبی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
مجید انصاری	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
بهزاد نبوی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
رضا خاتمی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
ایاس حضرتی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
محسن میردامادی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
شکوری‌راد	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
الهه کولایی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
فائزه هاشمی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
هادی غفاری	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

جدول مقایسه‌ای فهرست برخی نامزدهای نمایندگان مجلس ششم در ۲۱ حزب و تشکل سیاسی در تهران